

Tam Metin Kitabı

12. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi

كتاب المتون الكاملة

المؤتمر الدولي الثاني عشر للدراسات التاريخية والاجتماعية والقانونية

تركيا، 05-07 حزيران 2020

Türkiye, 05-07 Haziran

Turkey, 05-07 June 2020

Book of Proceeding

The 12th International Congress on Social Studies with Recent Researches

Cilt IX - Volume IX

EDITOR BOARD

Assoc. Dr. Sami Baskın - Prof. Dr. Faruk Yamaner

Assoc. Dr. Hatem Fahad Hanoo - Assist Prof. Dr. Asad Layek

ISBN: 978-605-69948-6-9

Yayımlanma tarihi (published date): 03.07.2020

12. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Book of Proceeding 12th International Congress on Social Studies with Recent Researches

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثاني عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Editörler (editors):

Sami Baskın – Faruk Yamaner - Hatem Fahad Hanoo - Asad Layek

Yayıncılık Sertifika No (Certificate No): 77535

Genel Yayın Yönetmeni (Chief of editor boards): Sami Baskın

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

210 x 297 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-605-69948-6-9

1. Kongre 2. Sosyal Bilimleri 3. Özetler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: <https://sosyalbilimler.info/tr>

Düzenleme Kurulu

Düzenleme Kurulu Başkanı

Doç. Dr. Sami Baskın - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Şinasi Akdemir - Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Hatem Fahad Hanoo - University of Mosul (Irak)

Dr. Öğretim Üyesi Asad Layek - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Doç. Dr. Sid Hatem - University of M'sila (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Sud Ahmed Soufiane - Annaba University (Algeria)

Bilim ve Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. Abdulaziz Khedr Abbas

University of Anbar (Iraq)

Prof. Dr. Bensefia Sofiane

University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)

Prof. Dr. Handan Akçaöz

Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Harrane Elarbi

University of Laghouat (Algeria)

Prof. Dr. Ismaili Yammna

University of M'sila (Algeria)

Prof. Dr. Lakhdar Roubhi

University Mohamed Boudiaf - M'sila (Algeria)

Prof. Dr. Mohammed Faridi

Hassan 1st University (Morocco)

Prof. Dr. Mustafa Arslan

İnönü Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa Gülmez

Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Şinasi Akdemir

Çukurova Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Yüksel Kaştan

Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Doç. Dr. Altnazfti Ali Mohammed Ali

Asmarya University (Libya)

Doç. Dr. Behchachi Rabah

University of Batna-1 (Algeria)

Doç. Dr. Mohammed Ahmed Mbark Dqali

Zintan University (Libya)

Doç. Dr. Samir Chougui

University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)

Doç. Dr. Sid Hatem

University of M'sila (Algeria)

Doç. Dr. Abd Al Azeez Elias Sultan

University of Mosul (Iraq)

Doç. Dr. Abdulmejud Othman Ali

University of Mosul (Iraq)

Doç. Dr. Amienah Dakil Altimimy

Mustansiriyah University (Iraq)

Doç. Dr. Bencheikh Asma

University of Djelfa (Algeria)

Doç. Dr. Boukhal Lakhdar

Centre Universitaire de Naâma (Algeria)

Doç. Dr. Emad T. Tawfeeq

University of Baghdad (Iraq)

Doç. Dr. Hatem Fahad Hanoo

University of Mosul (Iraq)

- Doç. Dr. Kefaah Abaas Rmdan**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Kifah Eabbas Ramadan**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Luma Abdul Aziz Mustafa**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Mohammed Hamzah Hussein**
University of Al-Hamdaniya
- Doç. Dr. Omar Ahmed Saeed**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Osama H. Ibrahiim**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Rabah Mohammed Khader**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Raqhad Abdual Karim Ahmad**
University of Baghdad (Iraq)
- Doç. Dr. Saad Tawfeeq Azeez**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Shaimaa Salim Abd Alsaheb**
Mustansiriyah University (Iraq)
- Doç. Dr. Shaymaa Ali Ahmad**
University of Mosul (Iraq)
- Assoc. Dr. Shaymaa Fadhil Abdul Hameed**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Suadd Kadum Mahdi**
Mustansiriyah University (Iraq)
- Doç. Dr. Vian Muwfaq Al Nuaimi**
University of Mosul (Iraq)
- Doç. Dr. Yasmin Abdulkareem Mohammed**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Abu-Baker Ahmed Utheman Alanaimi**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Abd Aleaziz Aljasim**
University of Anbar (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Afrah Nathir Jasim**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Ali Mohammed Deehoum**
Asmarya University (Libya)
- Dr. Öğretim Üyesi Ameerah Ismael Mohammed**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Ben Lebbad Elghali**
University of Abou Bekr Belkaid Tlemcen (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Djouheur Belhanafi**
University of Mascara (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Faiza Taiebi Ahmed**
University of Chlef (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Fatima Bakdi**
Algiers 3 University (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Guenchouba Abedrrahman**
University of Djelfa (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Hatem Ahmad Ismael**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Hiba hazim Mohammed**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Hifaa Ahmat Abd**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Hussein Saleh Hassan**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi İlkül Kaya Zenbileci**
Bozok Üniversitesi (Türkiye)
- Dr. Öğretim Üyesi Iman Ghanim Shareef**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Kheira Bourenane**
University of M'sila (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Khellaf Ouarda**
University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Maadh Habash Khudhur**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Mohammed Wleed Abd**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Nabeel Khalid Sheet**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Naser Abdulla Ali Oun**
University Elmergib (Libya)
- Dr. Öğretim Üyesi Ouaret Ahmed**
Algiers 2 University (Algeria)
- Dr. Öğretim Üyesi Radhwan Hashim Hamdoon**
University of Mosul (Iraq)
- Dr. Öğretim Üyesi Rami Abdulhakeem Qasim**

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Rian Hashim Hamdoon

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Sajid Abd Mohammed

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Shaymaa Wleed Abdulrahman

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Soualmia Nouria

University of Mascara (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Souhila Leghars

Mascara University (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Suad Aied Mohammed Saeed

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Sud Ahmed Soufiane

Annaba University (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Suhad Fadhil Abbas

Tikrit University (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Tounsi Faiza

University of Laghouat (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Yasir Jaber Khaleel

University of Mosul (Iraq)

Dr. Öğretim Üyesi Zohra Chouchane

University of Bouira (Algeria)

Öğretim Görevlisi Yasameen Yaseen Salih

University of Mosul (Iraq)

Öğretim Görevlisi Wsn Zaenw Hamad

University of Mosul (Iraq)

Öğretim Görevlisi Wsn Abd Almotlb

University of Mosul (Iraq)

Öğretim Görevlisi Sarab Abdulsattar

Tikrit University (Iraq)

Öğretim Görevlisi Salih Salem Ibraheem

University of Mosul (Iraq)

Öğretim Görevlisi Laial Khleel Ismaeel

University of Mosul (Iraq)

Öğretim Görevlisi Hiba Abd Al Ilah Yunes

University of Mosul (Iraq)

ÖN SÖZ

12 Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi 05-07 Haziran 2020 tarihlerinde gerçekleşti. Bu etkinliğe 266 başvurunun 264 tanesi hakem ve değerlendirme kurulu tarafından sunuma uygun görülmüştür. Kabul edilen bildirilerin 104 tanesi Türk bilim insanlarına, 160 tanesi de 13 farklı ülkeden (Cezayir, Çad, Fas, Filistin, Irak, Katar, Libya, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün) başvuran bilim insanlarına aittir. Bu etkinlikte şu davetli konuşmacılar özel sunumlar yaptılar:

Davetli Konuşmacı	Konuşmanın Başlığı	Katılımcının Kurumu
Dr. Cherchali Zakia	Documentation and Analysis International Treaties and its Importance in Historical Research	Normal Superior School-Bouzereah Alger (Cezayir)
Dr. Zahra Kasse	A Study of the Maqasidiyya Rule: Concept - Function - Applications	Moulay Ismail University - (Fas)
Dr. Manal Khader Nafe Awwad	The Role of Historical Documents in Refuting the Biblical Narration On the History of Ancient Palestine	Ministry of Education (Filistin)
د. بلحنافي جوهر	Renewing The Religious Discourse of Malik Bin Nabi and His Role in The Civilized Construction	Mascara University (Cezayir)
أ.م.د. ياسمين عبد الكريم محمد علي	نساء القصر الاشوري بين الأدلة الفنية والكتابية 612-911 ق.م	University of Mosul (Irak)
د: مصطفى المختار محمد فرنانه	دروس تربوية وأخلاقية من سيرة الإمام مالك	Al-zintan University (Libya)
Asst. Prof. Dr. Mahmoud	Effect of The Commitment in The Mutual Marital Obligations in The Stabilization of the Family and Its Happiness	Ali Mohammad Alomari - The World Islamic Sciences and Education University - Jordan

Kongrede Arapça, Fransızca, İngilizce ve Türkçe sunumlar yapılmıştır. Oturumlar hem konusuna göre hem de sunum dillerine uygun olarak düzenlenmiştir. Bu kitapta hakem onayından geçirilmiş Tam Metinler yer almaktadır.

Etkinliğin alanımıza hayırlı sonuçlar doğurması dileğiyle...

Doç. Dr. Sami Baskın - Düzenleme Kurulu Başkanı

İçindekiler / المحتويات / Contents

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (TBMM)'NİN KURULUŞUNDAN TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİNE: MALİ BİR DEĞERLENDİRME	3344
Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE	
Dr. Öner GÜMÜŞ	
Ezgi BAHÇE	
LAND MARKET IN KONYA PROVINCE OF TURKEY	3362
Dr. Metin TÜRKER	
Dr. Burak ÖZTORNACI	
Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR	
Dr. Öğretim Üyesi Yusuf KUVVETLİ	
IMPACT DES CRISES SOCIO-ECONOMIQUES AU SEIN DES PAYS SUR LE COMMERCE EXTERIEUR : CAS DE LA RUSSIE ET DE LA TURQUIE	3369
Prof. Dr. Sinasi AKDEMİR	
Yann Emmanuel MIASSI	
AVRUPA TOPLUM GÜVENLİĞİ VE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ	3376
Doktora Öğrencisi Selin ERKUL	
Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR	
GÖÇ OLGUSUNUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE YANSIMASI	3386
Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR	
Doktora Öğrencisi Selin ERKUL	
TERS LOJİSTİK UYGULAMALARI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA ENDÜSTRİSİNDE DEĞER YARATMA	3396
Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU	
MODA TASARIMI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TERCİHLERİ ÜZERİNE ANALİTİK BİR DEĞERLENDİRME: MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SALİHLİ MESLEK YÜKSEKOKULU MODA TASARIMI PROGRAMI ÖRNEĞİ	3401
Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU	
PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN <i>HADİS TARİHİ</i> ADLI ESERİNDE YER ALAN "SAHÂBE DEVRİNDE HADİSLERİN YAYILMASI" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÜLÂHAZALAR	3405
Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ	

PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN HADİS USÛLÛ ADLI ESERİNDE YER ALAN "HADİS VE SÛNNET" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÛLÂHAZALAR.....3423

Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ

**PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN HADİS TARİHİ ADLI ESERİNDE YER ALAN
"SAHÂBE DEVRİNDE HADİSLERİN YAYILMASI" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI
MÜLÂHAZALAR**

Doç. Dr. Erdoğan KÖYÜ - Bartın Üniversitesi

Özet

Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Ülkemizde akademik anlamda yazılan ilk *Hadis Tarihi*¹ diyebileceğimiz eserinde "Sahâbe Devrinde Hadislerin Yayılması" başlığı altında ele aldığı konular üzerine bazı mülâhazalarımızı tebliğimizde sunacağız

Tebliğimizde Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* adlı eserinin "D. Sahabe Devrinde Hadislerin Yayılması" ana başlığı altında yaptığı değerlendirmelerine "İslam Ülkelerinin Genişlemesi" alt başlığı ile başlamayı tercih etmiş olduğu vurgulanmış, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Usâme b. Zeyd'i kuman tayin ettiği orduyu Sûriye taraflarına seferine göndermesiyle başlayan fetih hareketlerini Sahâbe-i Kirâm devam ettirmiş, fethettikleri ve yerleştikleri her yerde öncelikle mescid ve medrese tesis etmişler hem ibadetlerini yerine getirmenin hem de oradaki Müslümanlara hadisleri öğretmenin hazzını yaşamışlardır.

Tebliğimizde Talat Koçyiğit'in Sahâbe-i Kirâm'dan Mekke ve Medine başta olmak üzere Yemen, Şâm, Kûfe, Basra, Bağdat, Mısır gibi şehirlerde yerleşmiş olan sahâbiler ve onların talebeleri olan Tabiûn âlimlerinden bazılarının eğitim öğretim faaliyetlerinin ele aldığı konular değerlendirilmiştir.

I. İslâm Ülkelerinin Genişlemesi Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit², Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından önce hicrî 9.yılda hazırlayıp Bizans hududuna kadar bir Tebuk seferi (9/631) yaptığını³ ve Hicrî 11. yılda da Usâme b. Zeyd (ö.

---

¹ Tebliğimizde esas aldığımız baskı: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977; Ankara Üniversitesi Basımevi tarafından yapılan baskıları: Ankara, 1997; 5. Baskı Ankara, 2007; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından yapılan baskıları: Ankara, 1981; 8. Baskı, Ankara, Ekim, 2012; 10. Baskı Ankara, 2017; 11. Baskı, Ankara, 2018. Talat Koçyiğit *Hadis Tarihi*'nin önsözünde eserini şöyle takdim etmiştir: "Hadis İlminin, 3. asrın sonunda teşekkülünü tamamladığını göz önünde bulundurarak, eserimizi, bu ilk üç asırdaki *Hadis Tarihi*'ne tahsis ettik. Bununla beraber, *Hadis Tarihi*, bu ilk üç asırla elbette tamam olmuş değildir. Zira bunu takip eden asırlarda daha binlerce eser, te'lif ve tasnif edilmiştir. Bunları teker teker ele almak ve *Hadis Tarihi* içinde bibliyografik bir araştırmanın neticesi olarak konu ile ilgilenenlerin istifadesine sunmak bir iki ciltlik eserle gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Şimdilik biz bu eserimizi, *Hadis Tarihi*'nde bir deneme olarak kabul ediyor ve niyet ettiğimiz daha geniş bir araştırmayı, Allah'ın lütuf ve inayetiyle gerçekleştirebileceğimiz ileri bir tarihe bırakıyoruz. Koçyiğit, T. (1977). *Hadis Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 3.

² Prof. Dr. Talat Koçyiğit'in Hayatı, eserleri, ilmî kişiliği ve Türkiye'deki Hadis İlimlerine katkısı için Bkz. Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 12, sy. 2, s. 167-194. Bilgin, R. (2020). *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği*, Ankara: Araştırma Yay., s. 94-161.

³ "Bizanslıların Müslümanlara saldırtmak için Suriye'de asker topladığına dair haberler alması üzerine Hz. Peygamber 10.000'i süvari, olmak üzere 30.000 kişilik bir ordu ile Suriye hududunda Tebuk denilen yere kadar geldi. Düşmana rastlanmadı, buradan geri dönüldü. Bu sefer esnasında Müslümanlar açlıktan, susuzluktan çok sıkıntı çektiler. İlk defa Müslümanlar bu kadar büyük bir ordu ile sefere

54/674) komutasında yeni bir sefer hazırlığı için talimat vermiş olduğunu, yalancı peygamber olarak ortaya çıkan Museylemetu'l-Kezzâb vak'ası, ridde olayları ve zekât vermek istemeyenlerin ortaya çıktığı hilâfeti döneminde Hz. Ebû Bekir'in (ö. 2/634) tekrar orduyu Şâm taraflarına gönderdiğini şöyle izah etmiştir:

“Hz. Peygamber vefat ettiği zaman Arap Yarımadası İslâm Devleti hudutları içine kâmilten girmiş bulunuyordu. Fakat gaye Arap Yarımadası davası değil, İslâm'ı yaymak ve hangi milletten olursa olsun, bütün insanları, tek bir kelime, tevhîd kelimesi etrafında toplamaktı çünkü İslâm'a da'vet peygamberliğin başlıca görevi idi. Hz. Peygamber 9. hicrî senenin yaz ortalarında Bizans hudûduna kadar bir sefer yapmış (Tebük)2. hicrî senede ise, yeni bir sefer hazırlığı için kumandan Usâme'ye gerekli talimatları vermişti Ancak onun vefatı, bu seferin ikmâlîne imkân vermedi. Hz. Peygamberden sonra hilâfet makamına geçen Hz. Ebû Bekir, onun arzusunu gerçekleştirmekte gecikmedi ve yine Usâme kumandasındaki orduyu Şâm'a doğru yola çıkardı. Ancak dâhildeki bazı olaylar ve bilhassa ridde hareketleri fütûhâtın süratle gelişmesini engelliyordu. Bu sebeple Ebû Bekir'in ilk işi, dâhilde sükûnu sağlar sağlamaz kuvvetlerini dışarıya sevk etmek oldu. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639) kumandasında Humus'a, Amr b. el-Âs (ö. 43/664)kumandasında Filistin'e, Yezîd b. Ebî Sufyân (ö. 18/639) kumandasında Dımaşk'a, Şurahbil b. Hasene (ö. 18/639)kumandasında Ürdün'e 4 koldan ilerleyen bu kuvvetler birbirlerine de yardım ederek İslâm Devleti'nin hudutlarını kısa bir zaman içerisinde genişlettiler.”⁴

Hicretin 1. asrı boyunca, Avrupa'nın batıdaki en uzak noktasından doğudaki Çin hudûduna kadar bir şerit halinde uzanan toprakların büyük İslâm Devleti⁵ hudûtları içerisine girmesinde dikkati çeken en mühim husus, bu fetih hareketlerinden büyük bir kısmının bilhassa genç sahâbilerin çoğunlukla hayatta buldukları bir devirde gerçekleşmiş olmasıdır.⁶ Bu tabii

---

çıkışlardı...” Ünlü, N. (1984). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, İstanbul: İFAV Yay.,s. 48.

⁴ Koçyiğit, T. (1977). *Hadîs Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 84. el-Hatîb el-Bağdâdî Hadîs talebi için yapılan yolculukları konu alan müstakîl bir eser telif etmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, (1395/1975). *er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs*, (tah. Nureddin İtr), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. “Senedleriyle birlikte kaydedilen 81 rivayetin 5 bölüm halinde incelendiği eserde hadis tahsili için yapılan seyahatin önemi, sahâbenin, daha sonra da birçok İslâm büyüğünün bir hadis öğrenmek için bile olsa seyahatler yaptığı, âlî isnad elde etmek için uzun yolculukları göze alan birçok kimsenin emeline ulaşamadığı gibi hususlar incelenmektedir. Eseri önce Subhî es-Sâmerrâî *Mecmûatü'r-Resâil fî Ulûmi'l-Hadîs* içinde (Medine 1389/1969, s. 37-72) hatalı şekilde yayımlanmış, daha sonra Nûreddin İtr tarafından iyi bir neşri yapılmıştır (Beyrut 1395/1975). Nûreddin İtr, aynı konuda olup Hatîb'in zikretmediği 22 rivayeti esere ilâve etmiş, ayrıca muhaddislerin seyahatleri sırasında başlarından geçen ilginç olaylardan 15'ini nakletmiştir. Eseri daha sonra Nasr Ebû Atâ yine *Mecmûatü'r-Resâil fî Ulûmi'l-Hadîs* içinde tekrar yayımlanmıştır ((1415/1994). Riyad, s. 127-242). Kandemir, M. Y. (1997). “el-Hatîb el-Bağdâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 1997. c. XVI, s. 456. Ayrıca konuyla ilgili bir Yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Açıknel, Y. (1992). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵ Talat Koçyiğit'in metinde kullandığı “İmparatorluğu” kelimesini “Devleti” şeklinde yazmayı tercih ettik. Zira ismini kendi ismini “Devlet-i Aliyyeyi Osmanıyye” şeklinde kullanan bir devlete imparatorluk denilemez.

⁶ Ali Yardım, Sahâbe-i Kirâm'ın yaptığı yolculukların sebeplerini şöyle özetlemiştir: “Onların yolculukları, Hz. Peygamber hayatta iken ondan bizzat işittikleri ve fakat hâfızalarının yanılmasından şüphelendikleri hadisleri, bilen öbür arkadaşlarıyla karşılaştırıp kontrol etmek veya duymadıkları bir hadisi haber alıp, onu ilk işitenden öğrenmek arzusundan ileri geliyordu. Buhârî'nin kaydettiği habere göre *وَرَحَلَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ فِي حَدِيثٍ وَاحِدٍ* Ünlü sahâbî Câbir b. Abdillâh (ö. 74/693) Abdullâh b. Uneys'in (ö. 80/699) elinde bulunan bir tek hadisi öğrenebilmek için bir aylık yolu katetmek zorunda kalmıştır. el-Buhârî, Muhammed b. İsmail (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay. İlim, 19.Bkz. Yardım, A. *Hadis I*, İzmir: Acargil Matbaası, s. 139.

olarak, fetih için merkezden doğuya, batıya ve kuzeye çıkartılan sefer heyetlerinin başında veya içinde, gerek kumandan olarak ve gerekse er olarak büyük sayıda sahâbî guruplarının da yer almış oldukları neticesini doğurur zira bilgi, dikkat ve tecrübe isteyen harp hareketlerinde, Hz. Peygamberle birlikte birçok gazvelere iştirâk etmiş ve onun strateji bilgisinden yararlanıp tecrübe edinmiş sahâbîlerden istifade etmemek elbette düşünülemezdi.⁷ Nitekim *Ulûmu'l-Hadîs*'inde hadis ravîlerinin "**buldân**" ve "**evtân**"ına bir fasıl ayıran⁸ el-Hâkim Ebû Abdillâh (ö. 405/1014), Hz. Peygamberin vefatından sonra birçok sahâbînin Medine'den ayrıldıklarını ve muhtelif ülkelere yerleştiklerini söyler.⁹

Talat Koçyiğit, fetihlerle birlikte muhtelif memleketlere dağılan sahâbîlerin sayısı hakkında kesin bir bilgi olmadığını, el-Hâkim tarafından verilen bir isim listesinden hareketle tanınmış bazı isimler naklettiğini zikretmiştir.¹⁰

Talat Koçyiğit, sayı bakımından az olmayan sahâbî topluluğu fetihlerle birlikte çeşitli ülkelere dağılmış¹¹ ve İslâm'ın gayesini gerçekleştirme yolunda gayret sarfetmiş olduklarını, bu gayenin tahakkuku için takip edilen yolun ise, fethedilen ülkelerde ilk iş olarak hem ibadet hem de ilim merkezi olabilecek mescidler inşa etmek olduğunu vurgulamış, Hz. Peygamber devrinde de görülen ve üzerinde ibretle durulması gereken bir konu olduğuna temas etmiş, Hz. Peygamberin hicret senesinde Mekke'den Medine'ye gelirken Kubâ'da konaklayarak orada ilk mescidi inşa ettiği gibi Medine'ye vardığı zaman da ilk işi Mescid-i Nebvî'nin inşası olduğunu kaydetmiştir.¹²

Talat Koçyiğit, Müslümanların 16. hicret senesinde İrâk'ın fethi üzerine yaşamağa alıştıkları şehirler biçiminde Basra'nın temelini attıkları zaman, mescidi ve Dâru'l-İmâre'si daha önceden tamamlanmış olduğunu fakat Basra'nın iki nehir ağzında rutubeti bol bir şehir olduğunu vurgulamış, Müslümanların daha kuru ve çöl iklimine daha yakın bir başka şehrin kurulmasını düşündükleri zaman, bu düşünceyi gerçekleştirmekte gecikmediklerine işaret etmiş, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (ö.55/674)iki arkadaşını bu şehrin kurulabileceği daha müsait bir

---

⁷ Hz. Peygamberin (s.a.s.) komutanlık ettiği Tebük Seferinin (9/631) akabinde Arap Yarımadası'nın her tarafına muallimler gönderilip, halka dini öğretmek ve yaymak görevi verildi. Yarımada bütünüyle Müslüman oldu." ..." Ünlü, N. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, s. 48.

⁸ Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî, (ts.) *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, Kahire: Mektebetu'l-Mutenebbî, s. 190.

⁹ el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 191. Yusuf Açikel, *Sahâbe-i Kirâm'ın İlmî Seyahat/Rihle yaptığı Mekke, Medine, Kudüs, Irak (Kûfe, Basra, Bağdad), Şâm (Dimeşk, Haleb, Hims, Beyrut, Beyt-i Makdis, Askalân), Mısır (Fustat/Kahire, İskenderiyye), Yemen, Hindistân, Uman, Kazvîn, Horâsân, Türkistân, Kostantiniyye (İstanbul), Mâverâünnehir gibi bazı ilim merkezlerini ayrı ayrı ele alarak değerlendirmiş, bu ilim merkezlerinin yanı sıra Deylem, Taberistan, Taberiyye, Aden, Amman, Kadisiyye, Kıbrıs, Medâin, Hemedan, Vâsit gibi ilim bazı merkezlerini de zikretmiştir. Açikel, Y. (2019). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)*, 2. Baskı, (ed. Ramazan Kazan), Ankara: Nobel Yay., s. 129-150.*

¹⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

¹¹ İsmail Lütfi Çakan, sahâbîlerin fetih ve ilim talebi için yapmış oldukları yolculukların gayesini şöyle özetlemiştir: "Sahâbîler, kendi duymadıkları bir hadisi rivayet ettiğini işittikleri Medine dışındaki bir başka sahâbîye gidip ilk ağızdan o hadisi dinlemek ihtiyacıyla seyahatleri başlatmışlardır. Yani ilk kaynağa müracaat, bilgiyi kaynağından bizzat almak, suyu membândan içmek onları böylesi yolculuklara sevk etmiştir. Günümüzün ilmî araştırmaların da konunun ilk ve en mu'teber kaynaklarını görmek ve tetkik etmek vazgeçilmez kriter olarak aranmaktadır Bu anlayış tarihte sahâbîlerce başlatılmış olan ilim yolculuklarının ana amacıdır." Çakan, İ. L. (2012). *Ana Hatlarıyla Hadis Bilgisi-Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi*, 10. Baskı, İstanbul: Ensar Yay., s. 148.

¹² Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87.

yer tespiti için görevlendirdiğini, Selman el-Fârisî (ö. 36/565) ve Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656), Fırat'ın batısında Hire'ye yakın bir yeri seçmiş olduklarını kaydetmiştir.¹³

Talat Koçyiğit, Medâin'de bulunan Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın hicretin 17. senesinde 40.000'e yakın askeriyle tespit edilen bu yere gelerek yerleştiğini, önce kamış ve ağaç dallarından yapılan, fakat çabuk yandığı için Halife Ömer b. el-Hattâb tarafından kerpiçten yapılması emredilen evleriyle yeni kurulan bu şehrin kısa bir zaman içinde sayılı ilim merkezlerinden biri olarak Kûfe adıyla şöhret kazandığını ve şehrin muhtelif yönlerine uzanan yolların birleştiği şehrin merkezine de bir mescid inşa edilmiş olduğunu, buraya 200 adım mesâfede Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın evi ve Beytu'l-Mâl bulunduğunu kaydetmiştir.¹⁴

Talat Koçyiğit, Sahâbe-i Kirâm tarafından gerçekleştirilen fetihlerin ve bu fetihlere paralel olarak çoğalan ve birer medrese hüviyetini taşıyan bu mescidlerin âlim sahâbilerin önderliğinde bazı ilim merkezlerinin teşekkül etmesine sebep olduğunu ve bu merkezleri daima İslâm'ın çizdiği yolda, fakat buldukları muhitin örf, âdet ve düşünce tarzlarından da mülhem olarak asırlarca ilim sahasında önderlik etmiş olduklarını, Kur'ân ve Hadis İlimlerinin gelişip yayılmasında en mühim âmil olduklarını zikretmiştir.¹⁵

2. Bazı İlim Merkezleri

a. Medine

Talat Koçyiğit, âlim sahâbilerin gayretleriyle teşekkül eden ilim merkezlerinin başında, **Dâru'l-Hicre** adıyla da şöhret kazanan Medine'nin geldiğini zira burasının, Hz. Peygamberin ve ashabının Mekke'den hicretle İslâm Devleti'nin temelini attıkları ilk şehir olduğunu, İslâm teşriinin büyük bir kısmı burada oluşmuş, Hz. Peygamber'in hadislerinin çoğunu burada söylemiş olduğunu, şehrin her yerinde ondan bir hatıra rastlamanın mümkün olduğunu zikretmiş, bu yüzden sahâbenin¹⁶ büyüklerinin onun vefatından sonra da buradan ayrılmayı hoş karşılamamış ve onun kabrine yakın olmayı, onunla birlikte yaşamak kadar değerli saymış olduklarını kaydetmiştir.¹⁷

Talat Koçyiğit, Hadis ve Fıkıh sahasında şöhret kazanmış pek çok sahâbînin Medine'de yaşadığından dolayı Hz. Peygamberi görmeyen, fakat onun hadislerini en yakın arkadaşlarından işitip hıfz etmek isteyen hadisçilerin devamlı ziyaretgâhı olmuş olduğunu ve tıpkı bir ticaret merkezi gibi hadis almağa gelenlerle dolup boşalmış olduğu zikretmiş, Medine'de yaşayan ve hadis sahasında otorite olan bu sahâbîlerin başında gelenlerin bir listesini vermiştir.

1.Ebû Bekr es-Şiddîk (ö. 12/634)

¹³ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87-88.

¹⁴ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87-88.

¹⁵ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 89. Bekir Kuzudişli, Rivâyetlerin yayılmasında temel bir faktör: Rihleler başlığı altında Tek hadis veya mesele için yapılan yolculuklar ve sistemli hadis yolculukları başlığı altında olmak üzere iki kısımda mütela etmiş ve şu genel bir değerlendirmeyi yapmıştır: "Hadis uğruna yapılan yolculuklar yani er-Rihle fî talebi'l-hadis, *Hadîs Tarihi*'nin en özellikli kısmını oluşturmaktadır. Çünkü bu yolculuklar sayesinde İslam Coğrafyasında hadislerin yaygınlaşmasını ve bir âlimin diğerinden haberdâr olmasını sağlamıştır. Bu konuda yazılan eserler genel olarak herhangi bir ayrıma gitmeksizin rihleyi sahâbî dönemiyle başlayan bir süreç olarak görürler. Ancak sahâbîlerin ve daha sonraki tâbiün dönemindeki bir hadis veya fikhî bir mesele için bir şehirden bir şehre gitmelerini tabii bi ilmî yolculuk olarak görmek, özellikle 2. Asırdan itibaren bir beldenin hadislerini toplamak için şehirlere uğrayıp hadislerini araştırmayı ise sistemli bir rihle olarak kabul etmek uygun görünmektedir..." Kuzudişli, B. (2017). *Hadîs Tarihi*, İstanbul: Kayhan Yay. s. 108.

¹⁶ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 89.

¹⁷ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 89.

- 2.Ömer b. el-Hattâb (ö. 23/643)
- 3.Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)
- 4.Ebû Hureyre (ö. 58/678)
- 5.Ummu'l-Mu'minîn Âişe (ö. 58/678)
- 6.Abdullah b. Ebî Saîd el-Hudrî (ö. 74/694)
- 7.Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665)

Talat Koçyiğit, bu sahâbîlerden Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Ummu'l-Mu'minîn Âişe ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin çok hadis rivayet etmekle şöhret kazananlardan olduğunu (muksirûn) Zeyd b. Sâbit'in ise, Kur'ân ve Sünnet ahkâmına vâkıf, vefat edinceye kadar, 4 halife devrinin kazâ, fetva, kıraat ve ferâizle ilgili meselelerinde kendisine başvuru olan önderlerinden birisi olduğunu kaydetmiştir.¹⁸

Talat Koçyiğit, mescidlerin birer medrese veya ilim müessesesi olarak da hizmet gördüğünü ve Mescid-i Nebevî'nin hicretle birlikte kuruluşundan itibaren bu fonksiyonu icra ettiğini zikretmiş, Hadis ve Fıkıh sahasında birer otorite olarak bilinen ve bu medresede sahâbîlerin dizinin dibinde yetişmiş olan tabiûn âlimlerinden bazılarının isimlerini kaydetmiştir.¹⁹

- 1.Saîd b. el-Museyyib(ö. 94/713)
- 2.Urve b. ez-Zubeyr (ö. 94/713)
- 3.Ubeydullah b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 98/716)
- 4.Sâlim b. Abdillâh b. Ömer (ö. 106/724)
- 5.el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 107/725)
- 6.Mevlâ İbn Ömer (Nâfi') (ö. 117/735)
- 7.İbn Şihâb ez-Zuhrî (ö. 124/742)

Talat Koçyiğit tabiûn âlimlerinden olan bu zatlar sayesinde Medine'nin hadis işitmek, hadis almak veya hadis toplamak isteyenlerin ziyaretgâhı olmaya devam etmiş olduğunu zikretmiştir.²⁰

b. Mekke

Talat Koçyiğit, Mekke'nin ilk vahiyle İslâmî davetin başlangıç şerefine nail olmasına rağmen, halkın Hz. Peygambere (s.a.s.) ve etrafındaki Müslümanlara revâ gördükleri tehdit ve işkencelerle onların hicret etmelerine sebep olduklarını ancak 8 sene sonra, fethiyle tarihteki gerçek yerini almış olduğunu vurgulamış, Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinden sonra Muâz b. Cebel'i (ö. 18/693)Mekke'de bırakmış olduğunu ve Mekke halkına Kur'ân ve Sünnet ahkâmını ve kıraatı öğretmesini ona emretmiş olduğunu Muâz'ın, genç ve âlim sahâbîlerden

¹⁸ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90.

¹⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90.

²⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90. Bekir Kuzudişli, Hac ve Umre yapma isteğinin yanında zihnindeki soruların cevabının sahâbî ve tabiûndan alınması isteğinin de rihlelerin yapılmasında birer etken olduğunu şöyle izah etmiştir: "...Hicrî 1. Asırda hac ve umrenin doğal bi şekilde rihleye sebep olduğu hatırdâ tutulmalıdır. Zira beldesinde karşılaştığı bir veya birçok meseleyi hac ve umre vesilesiyle karşılaştığı sahâbî ya da tâbiûn'a sormayı isteyen birçok şahsın varlığı dikkat çekmektedir. Bunlar Mekke'de şayet burada amacına ulaşamazlarsa Hz. Peygamber'in kabrini ve Mescid-i Nebevî'yi ziyaret etme maksadıyla uğradıkları Medine'de sorularına cevap arıyorlardı. Böyle hac ve umre vesilesiyle bir rihle gerçekleşmiş oluyordu." Kuzudişli, B. *Hadîs Tarihi*, s. 109.

biri olduğunu onunla birlikte bütün gazvelere iştirak etmiş olduğunu kaydetmiş, el-Hâkim en-Neysâbûrî'den naklen Mekke'ye Muâz b. Cebel ile birlikte Mekke'ye yerleşen sahâbîlerden bir kısmını isimlerini zikretmiştir.

- 1.Ebû Rabîa el-Mahzûmî'nin oğlu Ayyâş
- 2.Ebû Rabîa el-Mahzûmî'nin oğlu Abdullah
- 3.el-Hâris b. Hişâm
- 4.İkrime b. Ebl Cehl
- 5.Abdullah b. es-Sâib el-Mahzûmî²¹
- 6.Attâb b. Esîd²²
- 7.Hâlid b. Esîd
- 8.el-Hakem b. Ebî'l-Âs
- 9.Osmân b. Talha
- 10.Ukbe b. el-Hâris
- 11.Şeybe b. Osman
- 12.Safvân b. Umeyye
13. Ebû Mahzûre
- 14.Süheyl b. Amr²³

Talat Koçyiğit, Mekke Medresesi'sinin asıl Abdullah b. Abbâs'ın Basra'dan dönüşünden sonra kuvvet ve ilmî bir şöret kazanmış olduğunu, Tefsîr sahasındaki mevkiine **Abâdile** ve fetvâ vermekle şöret kazanmış 7 sahâbî arasında zikredilen İbn Abbâs'ın rivayet ettiği 1700'e yakın hadislerle de en çok hadis rivayet eden 7 sahâbîden (**muksirûn**) birisi olarak da bilindiğine, ilmî kapasite ile el-Beytu'l-Harâm'da oturan ve talebelerine Tefsir, Hadîs, Fıkıh ve Edeb öğretmiş ve pek çok talebe yetiştirmiş olduğunu kaydetmiştir.²⁴

Talat Koçyiğit, İbn Abbâs'ın yetiştirdiği talebelerinden üçünün mevâlidin olmakla beraber Tefsîr ve Hadîs sahalalarında meşhur olmuş olduklarını, bunların İbn Abbâs'ın Kur'ân tefsiriyle ilgili akvâlini rivayet etmekle şöret kazanan Mucâhid b. Cebr'in Mekke'nin zâhid ve fakîhlerinden olduğunu, hacc menâsikini en iyi bilenlerden olan Atâ b. Ebî Rebâh'ın Mescid-i Harâm'da etrafında toplananlara Fıkıh anlattığını, hadis rivayet ettiğini ve dinî meseleleri öğrettiğini, Tâvûs b. Keysân'ın ise pek çok sahâbîden ders almış olduğunu ve Mekke'nin meşhur fakîh ve müftülerinden sayıldığını kaydetmiştir.²⁵

Talat Koçyiğit, Mekke ve Medine'nin bir hacc ve ziyaret mahalli olmalarından dolayı her iki şehrin de İslâm Âlemi'nde ayrı bir mevkiinin olduğunu, her sene buralara gelen binlerce ziyaretçi arasında muhtelif ülkelerin fakîh, müfessir ve muhaddislerinin de bulunmasının ilim hayatının canlılığını muhafaza etmesini sağlayan başlıca âmillerden birisi sayılması gerektiğini çünkü bu çeşit toplantılarda cereyan eden müzâkerelerin, bilhassa hadislerin te'yîd, takviye ve neşri yönünden rolünün çok büyük olduğunu kaydetmiştir.²⁶

²¹ Kâriu's-Sahâbe.

²² Hz. Peygamberin Mekke'deki halifesi idi.

²³ el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 192.

²⁴ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90.

²⁵ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

²⁶ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

c. Yemen

Talat Koçyiğit, Muâz b. Cebel'in (ö. 18/693) Sahâbe-i Kirâm'ın helâl ve harama vâkıf ileri gelen âlimlerinden birisi olduğunu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hem İslâm'a davet etmesi hem de helâl ve haramı öğretmesi için Yemen'e bir elçi göndermek lüzumunu hissettiği zaman Muâz'ı seçmiş olduğunu zikretmiş ve İbn Abbâs'ın (ö.68/687), kendisinden rivayet ettiği ve elçilik işini anlattığı haberi kaydetmiştir: "Hz. Peygamber beni (Yemen'e) gönderirken şöyle dedi: "Sen Ehl-i Kitâb'tan olan bir kavme gidiyorsun. Onları (önce) Allah'tan başka İlah olmadığına ve benim O'nun Rasûlü olduğuma şehâdet etmeğe davet et. Eğer buna itaat ederlerse onlara Allah'ın gece ve gündüz beş vakit namazı üzerlerine farz kıldığını bildir. Eğer buna itaat ederlerse, onlara Allah'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere sadakayı üzerlerine farz kıldığını bildir. Eğer buna itaat ederlerse, mallarının en iyi kalitede olanını almaktan sakın; mazlûmun duâsından kork; zira onunla Allah arasında perde yoktur."²⁷

Talat Koçyiğit, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şehir halkına helâl ve haramı öğretecek birisini bırakmak zaruretini hissettiği zaman, yine Muâz'ı seçmiş olduğunu ve Şâm'ın fethinde ise, Ömer b. el-Hattâb'ın oraya gönderdiği sahabiler arasında yine Muâz b. Cebel'in olduğunu zikretmiştir.²⁸

d. Şâm

Talat Koçyiğit, Hicretin 13. senesinde Şâm'ın kalesi olan Dımaşk, Amr b. el-Âs (ö. 43/664) Şuralbil b. Hasene (ö. 18/639), Kays b. Hubeyre, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639) Hâlid b. el-Velîd (ö. 21/642) gibi meşhûr sahâbilerin kumandasındaki Müslümanlar tarafından zabtedilince, yapılan ilk işin bir mescid yeri tesbit etmek olduğunu ve bunu Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın yapmış olmasına rağmen mescidin inşasının 88-96 senelerinde Emevî halifesi el-Velîd b. Abdîmelik (ö. 96/715) tarafından gerçekleştirilmesine ve mescidin, hâlen Umeyye Câmii adıyla marûf olduğunu kaydetmiştir.²⁹

Talat Koçyiğit, Hicretin 13. senesi sonlarında Dımaşk'ın 17. senede ise Filistin, Ürdün, Suriye ve Lubnân dâhil olmak üzere bütün Şâm ülkesinin Müslümanlar tarafından fethedildiğini, bunu, İran (Fars)'a yapılan seferlerin takip ettiğini Ramahurmuz, Sûs, Tuster aynı sene içinde alındığını kaydetmiştir.³⁰

Talat Koçyiğit, Şâm'ın fethinden sonra ahalisinden pek çok kimse İslâm'a girmiş olduğunu Ancak İslâm'ın sadece iman ve inançtan ibaret olmadığını ibadet, helâl ve haram yönünden ameli gerektiren bir takım mükellefiyetlerin varlığından dolayı bunların imandan ayrı mütalâa edilmelerinin mümkün olmadığını İslâm'a giren kimsenin gerçekten Müslüman olabilmesi için gerek bu ibadetleri ve gerekse helâl ve haramı en ince teferruâtına kadar bilmesi ve tatbik etmesi gerekli olduğunu ve bunun ise sistemli bir eğitim ve öğretime ihtiyaç gösteren iş olduğundan dolayı Hz. Peygamberin (s.a.s.) bir kabilenin veya bir şehir halkının İslâm'ı

²⁷ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95.

²⁸ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95. Yakup Koçyiğit, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin İslam Birliğinin tesisi ile geçtiğini Hz. Ömer'in hilâfetiyle fetihlerin başladığını şöyle izah etmiştir: "Malumdur ki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir halife seçilmiştir. Hz. Ebû Bekir, 2 yıllık hilâfeti sırasında daha çok ridde hareketlerini bertaraf edip İslam Birliği'ni tesis ile uğraşmıştır. Hz. Ömer'in hilâfetinde ise fetih dönemi başlamış, Suriye, Irak, İran, Mısır ve Kuzey Afrika'nın bir kısmı fethedilmiş hatta Anadolu içlerine kadar gelinmiştir. Bu bölgelere İslâm'ın anlatılması için sahâbiler komutan, muallim, vâli, kâdî ve vergi memuru gibi çeşitli görevlerle yeni fethedilen bu bölgelere gönderilmiştir. Buldukları bu bölgelerde İslâm'ı öğretmişler, çeşitli konularda hükümler vermişler bu meydanda Peygamberimizden (s.a.v.) hadisler rivayet etmişlerdir. Her bir belde bir veya birkaç sahâbî ile meşhur olmuştur." Koçyiğit, Y. (2019). *Hadis Tarihi* (ed. Yılmaz, M. Kırış, Ş.), İstanbul: Lisans Yay., s. 55-56.

²⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi* s. 87-88.

³⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 84-85.

kabul etmesi üzerine oraya hemen ibadet ahkâmını, helâl ve haramı öğretecek bir hoca göndermekte gecikmediğini ve onların İslâm'ı tatbik etmelerini sağlayacak her türlü bilgiyi edinmelerine imkân hazırladığını kaydetmiştir.³¹

Talat Koçyiğit, halifelerin devrinde fetihlerin arttığıında Hz. Peygamberin sünneti aynen tatbik edilebilmesi için ve fethedilen ülke halkına İslâm'ı öğretecek hocalar gönderilmiş olduğunu Şâm'ın fethi üzerine ordu kumandanlarından Yezîd b. Ebî Sufyân'ın (ö. 18/639) Halife Ömer b. el-Hattâb'a Şâm halkının, kendilerine Kur'ân'ı öğretecek ve Fıkıh'ta derinleştirecek kimselere ihtiyaçları olduğunu yazmış olduğunu ve Hz. Ömer'in de oraya Muâz b. Cebel (ö. 18/693) Ubâde b. es-Sâmit (ö. 34/654) ve Ebu'd-Derdâ'yı (ö. 32/652) göndermiş olduğunu kaydetmiştir.³²

Diğer iki sahâbî Ubâde b. es-Sâmit ve Ebû'd-Derdâ'nın da orada bulunmasıyla teşekkül eden Şâm medresesi, Ubâde'nin Humus'ta, Ebu'd-Derdâ'nın Dımaşk'ta ve Muâz b. Cebel'in de Filistin'deki eğitim ve öğretim faaliyetleriyle, tâbiûndan pek çok ilim adamı yetiştirir. Ebû İdrîs el-Havlânî, Â'iz b. Abdillâh, Sâlim b. Abdillâh el-Muhâribî, Ebû Suleymân ed-Dârânî, Kabîsa b. Zu'eyb, Mekhûl b. Ebî Muslim, Recâ b. Hayve bunlardan bazılarıdır. Daha sonraki tabakadan ve 157 senesinde vefat eden meşhur fakîh ve muhaddis el-Evzâî de bu medresenin yetiştirdiği imamlardandır.

Talat Koçyiğit, Şâm'a gelip yerleşen sahâbîlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir.

1. el-Fazl b. Abbâs b. Abdilmuttalib (ö. 13/634)³³
2. Sa'd b. Ubâde (ö. 15/636)
3. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639)
4. Şurahbîl b. Hasene (ö. 18/639)
5. Muâz b. Cebel (ö. 18/693)
6. Bilâl b. Rabâh (ö. 20/641)
7. İyâz b. Ğanem (ö. 20/641)
8. Hâlid b. el-Velîd (ö. 21/642)
9. Ebû'd-Derdâ (ö. 32/652)
10. Ubâde b. es-Sâmit (ö. 34/654)
11. Şeddâd b. Evs(ö. 58/678)
12. Muâviye b. Ebî Sufyân (ö. 60/679)
13. Avf b. Mâlik el-Eşca' (ö. 73/692)
14. Vasîle b. el-Eska' (ö. 85/704)
15. Ebû Mâlik el-Eş'arî
16. Sevbân
17. Fugâle b. Ubeyd
18. Amr b. Anbese
19. el- Hâris b. Hişâm
20. Busr b. Ebî Erât
21. Hubeyb b. Mesleme
22. ed-Dahhâk b. Kays
23. Kubâs b. Eşyem
24. el-Irbâz b. Sâriye
25. Abdullah b. Busr
26. Utbe b. Abdissulemî
27. Abdullah b. Havale

³¹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94-95.

³² Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95.

³³ Ürdün'de medfûndur.

28. Ka'b b. Murra
29. Ka'b b. İyâz
30. el-Mikdâm b. Ma'dikerb³⁴

e. Horâsân

Talat Koçyiğit, Sahâbe-i Kirâm'dan Horasan'a gelip yerleşenlerle ilgili de şu listeyi vermiştir.

1. Adiy b. Âmire el-Kindî
2. Vâbisa b. Ma'bed el-Esedî
3. el-Velîd b. Ukbe Cezire'ye
4. Burayde b. Husyab el-Eslem³⁵
5. Ebû Bereze el-Eslem,
6. el-Hakem b. Amr el-Gıfârî
7. Abdullah b. Hâzim el-Eslemî³⁶
8. Kasem b. Abbâs³⁷

f. Kûfe

Talat Koçyiğit, Kûfe'yi şöyle tavsif etmiştir: "Şimâle uzanan İslâm futûhâtı sırasında ordu karargâhı olarak tesis edilmiş bir şehirdi. Bununla beraber bu şehrin bulunduğu ülke yani Irâk, geçmiş asırların medeniyet izlerini taşıyan bir yer olup, Babillilerin, Asurların, Keldanîlerin, Fûrs ve Rumların hepsi burada birbirinden farklı devletler kurmuşlardı. Müslümanlar Ömer b. el-Hattâb devrinde buraları istilâ edip Basra ve Kûfe şehirlerini kurunca, Medâin'in hazineleri, Babil ve Hîre'lilerin medeniyeti buralara intikal etmiş her iki şehir de kısa bir zamanda ilim dünyasının iki büyük merkezi haline gelmiştir."³⁸

Talat Koçyiğit, öncelikle sahâbî kiramın buraya yerleşmesinin sebebini bir ordu garargâhı olarak zikretmişken Ali b. Ebî Tâlib'in Medine'den ayrılıp hilâfet merkezini Kûfe'ye nakletmesinden sonra şehrin geçici bir karargâh merkezi olmaktan çıktığını ve süratle genişleyen büyük bir devletin merkezi olduğunu kaydetmiştir.³⁹

Talat Koçyiğit, Hicretin 16. ve 17. senelerinde Müslümanlar tarafından kurulan **Basra** ve **Kûfe** şehirlerinin tanınmış birer ilim merkezi olduklarına dikkat çekmiş ve Kûfe'nin Ali b. Ebî Tâlib tarafından hilâfet merkezi olarak intihâb edildiğini zikretmiştir.⁴⁰

Talat Koçyiğit'in el-Hâkim en-Nisâbûrî'den naklettiği bilgiye göre, Sahâbe-i Kirâm'dan Kûfe'ye gelip yerleşenler:

1. en-Nu'mân b. Mukarrin (ö. 21/642)
2. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652)
3. Selmân el-Fârisî (ö. 36/656)
4. Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656)
5. Ammâr b. Yâsir (ö. 37/657)
6. Habbâb b. Eret (ö. 37/657)

³⁴ el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 193; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87.

³⁵ Merv'de medfûndur.

³⁶ Nisâbûr'da medfûndur.

³⁷ Semerkand'da medfûndur.

³⁸ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

³⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

⁴⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88.

7. Ali b. Eb Tâlib(ö. 40/661)
8. Ebû Mûsa el-Eş'arî (ö. 44/664)
9. el-Muğire b. Şu'be(ö. 50/670)
10. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl (ö. 51/671)
11. Sa'd b. Ebî Vakkâs(ö. 55/674)
12. en-Nu'mân b. Beşîr(ö. 64/684)⁴¹
13. Adiyy b. Hâtim et-Tâî (ö. 68/687)
14. el-Berâ b. Âzib (ö. 71/690)
15. Câbir b. Semura (ö. 74/693)
16. Abdullah b. Ebî Evfâ(ö. 87/706)
17. Sehl b. Huneyf
18. Ebû Katâde b. Rib'î
19. Ebû Mes'ûd el-Ensârî
20. Abdullah b. Yezîd el-Hatmî
21. Ma'kûl b. Mukarrin
22. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî
23. Urva b. Mugarris
24. Eş'aş b. Kays
25. Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî

ve daha birçok sahâbî, **Kûfe'**ye yerleşmiş ve bunların çoğu orada defnedilmiştir.⁴²

Talat Koçyiğit, Kûfe'ye yerleşmiş olan sahâbîlerin ilim yönünden en meşhurlarının ise Ali b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd olduğunu ancak Ali b. Ebî Tâlib'in Kûfe hayatının ilminden çok siyasete dönük olduğunu ve vaktinin çoğunu harplerle geçirdiğini halifeliğinin başlangıcında, Basra çöllerinde Hz. Âişe (ö. 58/678) ile Cemel ve daha sonra Hz. Muâviye (ö. 60/679) ile Sıffin vakıalarını yaşadığını, hâricilerin kendisini çok meşgul ettiğinden dolayı ilimle fazla meşgul olamadığını kaydetmiştir.⁴³

Talat Koçyiğit, Kûfe medresesinin varlığı ve şöhretini Abdullah b. Mes'ûd'a borçlu olduğuna onun ilk Müslüman olan 6 kişinin 6. olduğuna önce Habeşistan sonra da Medine'ye hicret ettiğine işaret etmiş, uzun müddet Hz. Peygamberin hizmetinde bulunurken onun sözlerini, fiil ve hareketlerini yakından öğrenmek imkânını elde etmiş olmasıyla birlikte Kur'ân'ı hıfz etmiş, manasını iyi bir şekilde öğrenmiş olduğunu kaydetmiştir.⁴⁴

Talat Koçyiğit, Ömer b. el-Hattâb'ın hilâfetinde Abdullah b. Mes'ûd'un Müslümanların öğretimi için Kûfe'ye gönderildiğini ve gelişle birlikte Kûfe Medresesini kurduğunu zikretmiş, bu medresede yetişen tanınmış tâbiûn âlimlerinden bazılarının ismini zikretmiştir.⁴⁵

---

⁴¹ Talat Koçyiğit, sahâbînin ismini Nu'man b. Buşeyr olarak okumuştur. Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86. Tabakât kitaplarında ise bu sahâbînin ismi النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ "Nu'man b. Beşîr" şeklinde harekelenmiştir. Bkz. İbn Abdilberr Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, (1995). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (tah. ve ta'lik: Alî Muhammed Muavvîd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. IV, s. 60; İbnü'l-Esir Ebî Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, (1414/1993). *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrût: Dâru'l-Fikr. c. IV, s. 530; el-Mizzî Cemâluddîn Ebî'l- Haccâc Yûsuf b. Zekî, (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (tah. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, c. XXIX, s. 411; İbn Hacer el-Askalânî, (1991), *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût, c. V, s. 628; İbn Hacer el-Askalânî, (1415/1995). *Takrîbu't-Tehzîb*, (tah. Mustafa Abdulkâdir Atâ'), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. II, 248.

⁴² el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetu Ullûmi'l-Hadîs*, s. 191; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

⁴³ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92-93.

⁴⁴ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

⁴⁵ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

1. Alkame b. Kays
2. el-Esved b. Yezîd
3. Mesrûk b. el-Ecda'
4. Ubeyde b. Amr es-Selmânî
5. Hâris b. Kays
6. Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî

Talat Koçyiğit, bu medreseden yetişenlerden Ömer b. el-Hattâb tarafından Kûfe kadılığına tayin edilen ve uzun müddet bu vazifede kalan Şurayh b. el-Hâris'in yanında İbrâhîm en-Nahaî, Saîd b. Cubeyr'in bunlardan olduğunu ve Hanefî mezhebinin büyük imamı Ebû Hanife en-Nu'mân b. Sâbit'in (ö. 150/767) de bu medresenin yetiştirdiği talebelere biri olduğunu kaydetmiştir.⁴⁶

g. Basra

Talat Koçyiğit, el-Hâkim en-Nisâbü'rî'den naklen Basra'ya yerleşmiş olan sahâbilerin isimlerini zikretmiştir.

1. Utbe b. Gazvân
2. İmrân b. Husayn
3. Ebû Bereze el-Eslemî
4. Mihcen b. el-Endrâ
5. Abdullah b. Muğaffel el-Muzenî
6. Ma'kûl b. Yesâr
7. Abdurrahmân b. Semura
8. Ebû Bekre
9. Enes b. Mâlik⁴⁷
10. Hişâm b. Âmir
11. Ebû Zeyd el-Ensârî
12. Amr b. Ahtâb
13. Sâbit b. Zeyd
14. Mucâşi b. Mes'ûd
15. Mucâlid b. Mes'ûd
16. Âiz b. Amr el-Muzenî
17. Kurra b. İyâs el-Muzenî
18. Abdullah b. es-Sıhhîr
19. Muâviye b. Hayede⁴⁸

---

⁴⁶ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

⁴⁷ 107 yaşında ölmüştür.

⁴⁸ el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 192; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

Talat Koçyiğit, el-Hâkim en-Neysâbü'rî'den (ö. 405/1014), naklen Basra'da da pek çok sahâbînin kaldığını ve bunların himmetleriyle burada da bir medrese teşekkül etmiş olduğunu zikretmiştir.⁴⁹

Talat Koçyiğit, Basra'da kalan sahâbîlerin ilim yönünden en meşhurlarının Ebû Mûsa el-Eşarî ve Enes b. Mâlik olduğunu Ali b. Ebî Tâlib'in hilâfetinde Abdullah b. Abbâs'ın da Basra'ya vali tayin edildiğine işaret etmiştir.⁵⁰

Talat Koçyiğit, sahâbîler yanında hadis rivayetleriyle tanınan İmrân b. Husayn Ma'kıl b. Yesâr ve Abdurrahmân b. Semura'yi zikretmiştir.⁵¹

Talat Koçyiğit, Kur'ân ve Hadîs bilgisiyle tanınan ve fakih olarak da şöhret kazanan sahâbî Ebû Mûsâ el-Eşarî'ye dikkat çekmiş, Enes b. Mâlik'in ise, küçük yaşta Hz. Peygamberin yanına gelmiş ve 10 seneye yakın bir müddetle ona hizmet etmiş olduğunu, Hz. Peygamberden 2286 hadis rivâyetiyle muksirûn arasında 3. sırayı aldığını sonradan Basra'ya yerleşerek uzun müddet orada yaşayan ve Basra'da en son vefat eden sahâbî olduğunun söylendiğini zikretmiştir.⁵²

Talat Koçyiğit, Basra Medresesi'nin yetiştirdiği tabîûn ve etbau't-tâbiîn tanınmış âlimlerinden zikretmiş oldukları:

1. el-Hasan el-Basrî (ö. 110/728)
2. Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728)
3. Ebû'l-Âliye Rufey'b. Mihrân b. Abbâs
4. Ebû's-Şa'sâ Câbir b. Zeyd
5. Katâde b. Diâme
6. Mutarrîf b. Abdillâh
7. Ebû Burde b. Ebî Mûsâ⁵³

h. Mısır

Talat Koçyiğit, Hicri 20. senesinde Mısır fethedilerek Şimalî Afrika'ya yapılacak seferlerin ilk adım atılmış olduğunu Hicri 22. senesinde Azerbeycan Hicri 23. senesinde Kirmân, Sicistân ve Askalân'ın Müslümanların eline geçtiğini, Şarkta Çin'e doğru ilerlemeler devam ederken Hicri 27. senesinde ise Afrika'nın Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in (ö. 36/656) eliyle fethedildiğini kaydetmiştir.⁵⁴

Talat Koçyiğit, Mısır'ın fethiyle, pek çok sahâbînin buraya gelip yerleşmiş ve İslâm dinini ahkâmını öğretmiş ve neşretmiş olduklarını bunlarının en meşhurunun ise Abdullah b. Amr b. Âs olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵

Talat Koçyiğit, Hicretin 21. senesinde İskenderiyye'nin fethinden sonra Amr b. el-Âs (ö. 43/664) tarafından Mısır'da Babilon kalesinin şimalinde bulunan **el-Câmiu'l-Atîk** veya

⁴⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93-94.

⁵⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.

⁵¹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.

⁵² Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.

⁵³ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.

⁵⁴ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 85.

⁵⁵ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 97.

Câmiu Amr'ın inşaa edildiğini uzunluğu 50, genişliği ise 30 zira olan bu mescidin küçüklüğü sebebiyle el-Velîd b. Abdilmelik (ö. 96/715) tarafından genişletilmiş olduğunu kaydetmiştir.⁵⁶

Abdullah b. Amr'ın sadece hadîs sahasında değil başka sahalarda da geniş bilgi sahibi olduğunu zikreden Talat Koçyiğit, İbn Hacer el-Askalânî'den (ö. 852/1448) zikrettiği bilgiye göre Abdullah b. Amr'ın Tevrat'ı da okuduğunu ve İbn Sa'd'dan (ö. 230/845) zikrettiği bilgiye göre de onun Süryanî dilini bildiğini kaydetmiştir.⁵⁷

Talat Koçyiğit, Abdullah'ın babası Amr b. el-Âs'ın (ö. 43/664)Hz. Muâviye tarafından Mısır'a vâli tayin edilmesinden sonra buraya gelip yerleşmiş olduğunu babasının vefatından sonra ise onun yerine getirilmiş olmasına rağmen bir müddet sonra azledilmiş olduğunu bu süreçten sonra hacc ve umre için Mekke'ye gitmesine ve Şam'a seyahat etmesine rağmen sonra Mısır'a dönmüş olduğuna ve vefat edinceye kadar Mısır Medrese'nin başta gelen imamlarından biri olduğunu kaydetmiştir.⁵⁸

Talat Koçyiğit, es-Suyûtî'den (ö. 911/1505) naklen İmam Muhammed b. er-Rabî' el-Ciz'i Mısır'a giren sahâbîler hakkında bir kitap telif etmiş olduğunu ve bu kitapta 140 kadar sahâbînin ismini zikretmiş olduğunu ve bazı tarih kitaplarından da yararlanarak telif ettiği kitapta Mısır'a dâhil olan 300'ü aşkın sahâbînin ismini zikretmiş olduğunu kaydetmiştir.⁵⁹

Mısır'a yerleşen sahâbîlerden bazıları:

1. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh (ö. 36/656)
2. Amr b. el-Âs (ö. 43/664)
3. Ukba b. Âmir el-Cuhenî (ö. 58/678)⁶⁰
4. Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684)
5. Hârice b. Huzafe
6. Mahmiye b. Cez'
7. Abdullah b. el-Hâriş b. Cez'
8. Ebû Başra el-Gifârî
9. Ebû Sa'd el-Hayr
10. Muâz b. Enes
11. Muâviye b. Hudeyc
12. Ziyâd b. el-Hâris

⁵⁶ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88.

⁵⁷ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 96.

⁵⁸ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86-87.

⁵⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86-87.

⁶⁰ Ebû Eyyûb(Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb)el-Ensârî (ö. 49/669) Hz Peygamberin Medine'ye hicret etmesinden vefatına kadar devamlı yanında bulunmasına rağmen rivayet ettiği hadislerin sayısı fazla değildir bunun en önemli nedeni Hz. Peygamberin vefatından sonra başlayan Fetih hareketlerine devamlı bir şekilde katılmış olması ve ömrünün geri kalanını Allah yolunda farklı bölgelerde gazalarda geçirmiş olmasıdır Ayrıca kendisinin hadis rivayetinde oldukça titiz davrandı görülmektedir Nitekim dolaylı olarak duymuş olduğu bir hadisi Hz Peygamberden ilk duyan Ukbe b. Âmir'e sormak için Medine'den kalkıp Mısır'a seyahatte bulunmuştur burada kendisini Emevî Halifesi Muâviye'nin Valisi sahâbîlerden Mesleme b. Muhalled karşılamış Ebu Eyyub el-Ensârî valiye geliş sebebini açıkladıktan sonra beraberce Ukbe'nin yanına gittiler. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hz. Peygamberden duyduğu bir hadisi bana anlat çünkü onun işiten kimse kalmadı." Dedi. Bunun üzerine Ukbe Hz. Peygamberden duydum ki "Kim bir mü'minin dünyada ayıbını örterse Allah da kıyâmet günü onun ayıbını örter." Dedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî hadisi bu şekilde ilk kaynağından duyduktan sonra bineğine binerek geldiği gibi Medine'ye döndü. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bu tavrı Hz Peygamberin sözlerinin ashâb nazarındaki üstün değerini ifade ettiği gibi aynı zamanda doğru bilgiyi elde etmek mücadele etmenin için mücadele etmenin de gereğine işaret etmektedir." el-Hâkim en-Nisâbûrî,*Ma'rîfetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 7-8; Kara, C. (2019). *Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî*,(ed. Öz, Ş. , Demircan, A.), İstanbul: Beyan Yay. s. 62-63.

13. Mesleme b. Muhalled⁶¹

Talat Koçyiğit, Abdullah b. Amr'dan başka Mısır'a gelmiş ve oraya yerleşmiş daha pek çok sahâbînin varlığına işaret etmiş bunların büyük bir kısmının burada devamlı kalmadığını, kalanların gayretiyle yapılmış olan Mısır Medresesinde yetişenlerden tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiîn âlimlerinden bazı isimleri zikretmiştir:

1. Abdullah b. Lehîa (ö. 174/790)
2. el-Leys b. Sa'd (ö. 175/791)⁶²
3. Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdillâh⁶³
4. Yezîd b. Ebî Hubeyb
5. Ömer b. el-Hâris
6. Abdullah b. Suleymân et-Tavîl
7. Abdurrahmân b. Şurayh el-Gâfikî
8. Hayve b. Şurayh et-Tucîbî⁶⁴

1. Kıbrıs ve Kostantiniyye

Talat Koçyiğit, Kıbrıs ve Kostantiniyye'nin fetihleriyle ilgili ise şu bilgileri kaydetmiştir: "Stratejik mevki daha o zamanlar anlaşılan Kıbrıs, bir görüşe göre aynı sene içinde, diğer bazı görüşlere göre hicrî 28 de veya 33 yıllarında Müslümanların bir ikmâl merkezi haline geldi. 48 senesinde Halife Muâviye (ö. 60/680), karadan ve denizden Kustantiniyye'nin (İstanbul) fethini sağlamak için Sufyân b. Âvf (ö. 52/672) kumandasında büyük bir ordu techiz etti. Kumandanla birlikte, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. ez-Zubeyr ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi sahâbenin bazı ileri gelenleri de bu sefere katılmışlardı. Ordu, İstanbul önlerine kadar geldi; Müslümanlarla Rumlar arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Ancak şehir surlarının mukavim ve stratejik mevkiinin emîn olması dolayısıyla şehre girmek mümkün olmadı. Muhâsara esnasında meşhûr sahâbî Ebû Eyyûb el-Ensârî şehid düştü; şehir dışında surlara yakın bir yerde defnedildi. Müslümanlar asker ve gemi olarak büyük kayıplar verdikleri için Şâm'a geri dönmek zorunda kaldılar."⁶⁵

j-Afrika

Talat Koçyiğit, hicrî 48. senede Muâviye (ö. 60/679) tarafından Afrika'ya gönderilen sahâbî Ukbe b. Nâfî'nin Müslüman olan berberîlerin de yardımıyla büyük zaferler kazanmış olduğunu, ordusunu ve elinde bulunan malları, düşmana karşı korumak için bir şehir kurulmasını planladığı zaman, önce bir **Dâru'l-İmâre** ve bir de mescid inşa etmeyi unutmadığını, ancak namaz kılanlar için oldukça dar gelen bu mescidin genişletilmesi hususunu halifeye yazmış ve onun da bu talebe olumlu bakarak mescid civarındaki arazinin satın alınarak genişletilmesini emretmiş olduğuna vurgu yapmış, daha sonraları müteaddit defalar yenilenen ve genişletilen bu mescidin bugün Tunus'ta **Kayrevân Câmii** olarak meşhur olduğunu ve sahâbî Ukbe b. Nâfî tarafından kurulan bu şehrin de **Kayrevân** olduğunu kaydetmiştir.⁶⁶

⁶¹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

⁶² Yezîd b. Ebî Hubeyb'in dizi dibinde yetişmiş olan talebelerinden el-Leys b. Sa'd Abdullah b. Lehîa kendi zamanlarında Mısır'ın iki büyük hadîscisiydiler.

⁶³ Mısır müftî ve muhaddisi.

⁶⁴ el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetu Ullûmi'l-Hadîs*, s. 192-193; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 97.

⁶⁵ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 85.

⁶⁶ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88-89.

k-Hindistan

Talat Koçyiğit, Müslümanların fethettikleri ülkelerde ilk iş olarak mescid inşa etmeleriyle ilgilidir başka misal de uzak şarktan el-Velîd b. Abdilmelik hilâfet makamına geçince (h. 86-96), Muhammed b. el-Kâsım kumandasındaki bir orduyu **Hindistan** seferine çıkardığını (89) ve her hangi bir mukâvemetle karşılaşmadan **Deybil**'i ele geçirmiş olduğunu orada ilk iş olarak bir mescid inşa etmek olduğuna işaret etmiş, Abbâsî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr (h. 136-158) zamanında ise **Keşmir**'in alınmış ve burada da bir mescid inşa edilmiş olduğunu kaydetmiştir.⁶⁷

Talat Koçyiğit, bölümler halinde arz ettiğimiz fetihlerle birlikte Sahâbe-i Kirâm'ın gittiği ve yerleştiği diğer yerleri de genel hatlarıyla şöyle özetlemiştir: "Tarihleriyle birlikte zikrettiğimiz bu fetih hareketleri, Hz. Peygamberin parmakla sayılabilecek kadar az ashabıyla Mekke'den Medine'ye hicret edip orada **İlk Şehir Devletini** kurduktan sonra geçen 50 sene gibi kısa bir zaman içerisinde İslâm'ın kazandığı zaferlerin tarihe geçmiş belgeleridir. Fetihler bundan sonra da devam etmiş, Mâverâunnehr ve Hârizm'in fethi 93 senesine kadar tamamlanmış, 96 senesinde ise Çin hududuna gelinmiştir. Garpta ise, 92 senesi Şaban ayından itibaren Târik (b. Ziyâd) kumandasındaki Müslümanlar, Afrika sâhillerinden 4 gemi ile İspanya'nın fethi için harekete geçmiş bulunuyorlardı."⁶⁸

3.Bölümün Telifinde Kullanılan Kaynaklar Yönünden Değerlendirmeler

Prof. Dr. Talat Koçyiğit, bu bölümü ilk dönem eserlerinden yararlanarak te'lif ettiği için hem özgün bir eser hem de akademik ve sistematik ilk *Hadis Tarihi* kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Talat Koçyiğit, bu bölümün telifinde istifade etmiş olduğu kaynakları alfabetik olarak sıralamak istiyoruz.

- 1.Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*⁶⁹
- 2.Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Baisu'l-Hasîs fi İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*⁷⁰
- 3.Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'l-İslâm*⁷¹
- 4.el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*⁷²
- 5.el-Buhârî *Târîhu'l-Kebîr*⁷³
- 6.Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*⁷⁴

⁶⁷ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 89.

⁶⁸ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi* s. 85. Ali Yardım, 1. Asrın sonlarına doğru Sahâbe-i Kirâm'ın fetih hareketlerinin Avrupa'ya kadar dayandığına ait şu yorumu dikkat çekicidir: "Çok geçmeden Müslümanlar, Cebel-i Târik Boğazı'nı da aşarak bugünkü İspanya ve Portekiz'in bulunduğu Endülüs bölgesine atlarlar. Tarih hicrî 93, milâdî 711'dir. İslam Fâtihleri, 3 sene gibi kısa bir müddet içerisinde Prene Dağları eteklerinde karargâhlarını kurmuşlardır. Bu Batı Hristiyanlık dünyasına Doğu Güneş'i'nin batıdan doğması hadisedir. Güneşin batıdan doğması, kıyâmet alâmeti kabul edilir. Bu hadise de Avrupa üzerinde asırlardır hüküm süren cehalet karanlığının kıyâmeti, ömrünün sonu olmuştur." Yardım, A. *Hadis I*, s. 134.

⁶⁹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

⁷⁰ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.

⁷¹ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 84, 88.

⁷² Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95.

⁷³ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90, 94, 97.

⁷⁴ Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86, 91.

- 7.Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, *el-Ahbâru't-Tıvâl*⁷⁵
- 8.Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*⁷⁶
- 9.el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*⁷⁷
- 10.İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*⁷⁸
- 11.İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*⁷⁹
- 12.İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*⁸⁰
- 13.İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*⁸¹
- 14.İbn Hallikân, *Vefeyât*⁸²
- 15.İbnu'l-İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*⁸³
- 16.İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*⁸⁴
- 17.İbn Sa'd, *Tabakât*⁸⁵
- 18.İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire*⁸⁶
- 19.Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Salîh*⁸⁷
- 20.Taberi, *Tarih*⁸⁸
- 21.es-Suyûtî, *Durru's-Sahâbe fî men Dehale Mısra mine's-Sahâbe*⁸⁹
- 22.es-Suyûtî, *Husnu'l-Muhazara fî Ahbâri Misra ve'l-Kâhira*⁹⁰
- 23.ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*⁹¹
- 24.ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*⁹²
- 25.ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*⁹³

---

⁷⁵ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 94.

⁷⁶ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 92, 94, 97.

⁷⁷ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93, 94, 97.

⁷⁸ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 92, 94, 97.

⁷⁹ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 91, 93, 94, 95.

⁸⁰ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 96.

⁸¹ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90

⁸² Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 92, 96.

⁸³ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 96.

⁸⁴ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93, 94.

⁸⁵ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi* s. 90, 96.

⁸⁶ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93.

⁸⁷ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 95.

⁸⁸ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 84, 87.

⁸⁹ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 87.

⁹⁰ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 87.

⁹¹ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 91.

⁹² Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi* s. 90, 91, 92, 94, 96, 97.

⁹³ Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 97.

SONUÇ

Bosna Hersekli bir âlim olan Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç'in Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde önce Hadis sonra Tefsir kürsüsünü kurmuş, Talat Koçyiğit'i Hadis Kürsüsü'ne ilk hadis hadis asistanı olarak almış, Talat Koçyiğit, akademik ve sistematik diyebileceğimiz ilk *Hadis Tarihi* eserini yazmıştır.

Talat Koçyiğit, Sahabe-i Kirâm tarafından Hadislerin Mekke ve Medine dışına yayılmasında asıl etkenlerden birinin tek isnâdı olan hadislerin hem te'yidi hem de cem'i için yolculuklara çıkılmış olduğunu vurgulamıştır.

Talat Koçyiğit, Mekke ve Medine'den ayrılan Sahâbe-i Kirâm'ın Kûfe, Basra, Mısır, Bağdat, Şâm başta olmak üzere pek çok beldeye, şehre yerleşmiş olduklarını zikretmiş bu sahâbilerden bazılarının isimlerini zikretmiştir.

Talat Koçyiğit, sahâbe-i Kirâm'ın fethettiği ve yerleştiği ülke ve beldelerde öncelikle mescid ve medreseler kurmuş olduklarına yer vermiş, buralarda talebelerine hıfzlarında olan hadisleri okuttuklarını ve hıfzlarında olmayan hadisleri de almak için uzun yolculuklara çıkarak uzun mesâfeler kat etmiş olduklarını zikretmiş, bu örneklerden biri olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Medine'den ta Mısır'a giderek tek râvîsi olan bir hadisi Ukbe b. Âmir'den almış olduğu örneğini kaydetmiştir.

Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* adlı eserinin "Sahâbe Devrinde Hadislerin Yayılması" adlı bölümünü te'lifinde ilk el kaynaklardan yararlanmış, kullandığı 25 kaynak eserin arasında özellikle *Hadis Usulü*, *Cerh ve Ta'dîl*, *Tarih ve Tabakât* kitapları yer almıştır.

KAYNAKÇA

Açikel, Y. (1992). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Açikel, Y. (2019). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)*, 2. Baskı, (ed. Ramazan Kazan), Ankara: Nobel Yay.

El-Bağdâdî, el-Hatîb (1395/1975). *er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs*, (tah. Nureddin Itr), Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye.

Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı, Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 12, sy. 2, s. 167-194.

Bilgin, R. (2020). *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği*, Ankara: Araştırma Yay.

El-Buhârî, Muhammed b. İsmail (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay. İlim, 19.

Çakan, İ. L. (2012). *Ana Hatlarıyla Hadis Bilgisi- Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi*, 10. Baskı, İstanbul: Ensar Yay.,

Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî, (ts.). *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, Kahire: Mektebetu'l Mutenebbî.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, (1995). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (tah. ve ta'lîk: Alî Muhammed Muavvîd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye.

İbnu'l-Esîr Ebî Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, (1414/1993). *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrût: Dâru'l-Fikr.

İbn Hacer el-Askalânî, (1991). *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût.

İbn Hacer el-Askalânî, (1415/1995). *Takrîbu't-Tehzîb*, (tah. Mustafa

Abdulkâdir Atâ'), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Kandemir, M. Y. (1997). "el-Hatîb el-Bağdâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 1997. c. XVI, s. 456.

Kara, C. (2019). *Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî*, (ed. Şaban Öz, Adnan Demircan), İstanbul: Beyan Yay. s. 62-63.

Koçyiğit, T. (1977). *Hadis Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Koçyiğit, Y. (2019). *Hadis Tarihi* (ed. Yılmaz, M. Kırış, Ş.), İstanbul: Lisans Yay.

Kuzudişli, B. (2017). *Hadis Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay.

El-Mizzî Cemâluddîn Ebî'l- Haccâc Yûsuf b. Zekî, (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (tah. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.

Ünlü, N. (1984). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, İstanbul: İFAV Yay.

Yardım, A. *Hadis I*, İzmir: Acargil Matbaası.